

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

РОГОЗА ВАЛЕНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 378.015.31:502/504:[373.011.3-051:5]

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Рівне – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Рівненському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПЕЛЕХ Юрій Володимирович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
проректор з науково-педагогічної роботи,
європейської інтеграції та інновацій, професор
кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та
соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Рівненський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, професор кафедри
природничо-математичної освіти;

кандидат педагогічних наук
Дем'янюк Віктор Володимирович,
ВСП «Рівненський економіко-технологічний
фаховий коледж»
Національного університету водного господарства
та природокористування, директор.

Захист відбудеться 26 січня 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 у Рівненському державному гуманітарному університеті за адресою: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Рівненського державного гуманітарного університету (33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31).

Автореферат розіслано «26» грудня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Гудовсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку цивілізації проблеми екології визнано прерогативою прогресивного поступу людства. Тому у програмних документах Організації об'єднаних націй та ЮНЕСКО проголошено актуалізацію вибору етичних орієнтирів і принципів екологічної політики, загальний вектор яких – гармонізація співвідношення «людина – природа».

На тлі актуальності екологічної проблематики постає очевидним, що, незважаючи на перші спроби сформуванню змісту феномену «екологічні цінності» ще у 80-тих роках ХХ ст., на сьогодні трактування його змістового наповнення є нечітким і неоднозначним.

Каталізатором увиразнення змісту екологічних цінностей слугувало зростання в діапазоні ХХ – ХХІ століть зацікавлення аксіологією як наукою про цінності, які відзначаються потенціалом щодо нівелювання широкого спектра криз сучасності, серед яких – екологічна. Осмислення напрацювань теорії цінностей сприятиме не лише розкриттю сутності феномену «екологічні цінності», а й (у царині освіти) підготовці вчителя нової генерації – особи зі сформованою людиноцентристською аксіологічною основою, важливим сегментом якої виступатимуть екологічні цінності. Вищевикладене зумовлює доцільність теоретичного визначення педагогічних детермінант процесу формування екологічних цінностей у майбутніх учителів природничих дисциплін, що пов'язано із розробленням педагогічної моделі.

З огляду на те, що теоретичні підвалини дисертаційної роботи закладено у площинах філософії освіти, а також педагогічної й аксіологічної теорії, принциповою вважаємо увагу до наукових праць із філософії освіти таких учених, як: В. Андрущенко, Л. Ващенко, Т. Вудс, С. Дерябо, І. Зязюн, С. Кривих, В. Кремень, А. Кусжанова, Е. Ласло, М. Левшин, Т. Мишаткіна, Ю. Пелех, Н. Реймерс, Т. Саєнко, П. Саух, В. Сластьонін, О. Удод, Г. Філіпчук, В. Химинець, Л. Юрченко, В. Ясвин.

Логіку наукового пошуку вбачаємо також у розгляді загальних питань професійної підготовки, розкритих у роботах В. Беспалька, Вол. Бондаря, А. Вербицького, В. Галузинського, В. Дем'янюка, М. Євтуха, Н. Ничкало, С. Сисоевої, Т. Сущенко, Г. Терещука, В. Чайки, О. Ярошенко й ін.

Окремий сегмент наукового базису дисертації складають напрацювання з аксіологічної проблематики класиків філософської думки – М. Вебера, М. Гартмана, Р. Інглхарта, А. Макінтайра, Т. Парсонса, Р. Пері, М. Рокича, М. Шелера; представників української філософської ціннісної думки – В. Андрущенко, І. Бега, Є. Андроса, Г. Коваadlo, С. Кримського, Я. Любивога, С. Пролєєва; авторів вивчення ціннісної проблематики у педагогічному дискурсі – Л. Губерського, В. Лугового, С. Максименка, Л. Пелех, Л. Хоружої; зарубіжних науковців – Ч. Банаха, Г. Вижлецова, Г. Жука, Д. Леонтєва, М. Розова, В. Чіхоня, М. Яницького й ін.

Теоретичним підґрунтям концептуалізації феномену екологічних цінностей як засадничого елементу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін обрали студії з філософії науки та філософських проблем екології

українських – Є. Бистрицького, Т. Гардашук, М. Голубця, Н. Грицай, В. Деркача, В. Загороднюка, В. Звіглянича, Ф. Канака, М. Кисельова, В. Крисаченка, В. Лук'янця, А. Матвійчука, М. Поповича, Г. Пустовіта, Л. Сидоренко тощо, а також зарубіжних – П. Гайдено, Н. Бострома, Е. Вілсона, А. Добсона, Р. Кірмана, Б. Юдина й інших – мислителів.

Вивчення фахової літератури із проблематики дисертації дає змогу окреслити низку суперечностей:

– між екологічними викликами, які постали перед людством, спробами їх вирішення, що передбачають аксіологічний складник, і спроможністю сучасної освіти підготувати людину та суспільство до розв'язання проблем екологічного виміру;

– між визнаною на рівні українського суспільства та держави важливістю формування екологічних цінностей студентської молоді у процесі професійної педагогічної освіти і можливостями закладів вищої освіти щодо їх якісного формування;

– між вимогами освітніх стандартів, які містять ціннісно-сміслові компоненти професійних компетентностей майбутніх учителів природничих наук і нерозробленістю релевантних педагогічних технологій їхнього формування у процесі професійної підготовки;

– між потребою ефективного формування та засвоєння екологічних цінностей у процесі професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук і неналежною розробленістю педагогічних умов забезпечення такого процесу.

Важливість розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертації *«Педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником комплексної науково-дослідницької теми «Теоретико-методичні засади становлення та розвитку аксіопедагогіки на сучасному етапі гуманізації системи освіти України» кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету (державний реєстраційний номер № 0118U006318). Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 28 січня 2016 р.) і узгоджено у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 29 листопада 2017 р.).

Мета дослідження – теоретична концептуалізація та практична інтерпретація педагогічних умов формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки.

Мета передбачає послідовне виконання таких **дослідницьких завдань**:

– аналіз освітнього значення та з'ясування аксіологічних аспектів взаємодії в системі «природа – людина» в процесі професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук;

– інвентаризація та (у разі потреби) уточнення поняттєво-категорійного апарату дослідження екологічних цінностей в освітній площині;

- концептуалізація феномену екологічних цінностей як базового елементу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін;
- виокремлення та характеристика педагогічних умов процесу формування екологічних цінностей у майбутніх учителів природничих дисциплін;
- теоретичне обґрунтування та представлення педагогічної моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих дисциплін;
- експериментальна перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов і моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук.

Предмет дослідження – педагогічні умови та модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук.

Попередній теоретичний аналіз проблемних питань за темою дисертації уможливив формулювання *пошукової гіпотези* дослідження: формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук є передумовою їхньої професійної самореалізації, а практичне вирішення такого освітнього завдання передбачає створення спеціальних педагогічних умов у процесі професійної підготовки, що будуть забезпечувати осмислення, внутрішнє прийняття та реалізацію професійно важливих екологічних цінностей.

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення, аналіз, синтез, порівняння, класифікація й узагальнення відомостей із філософської, психолого-педагогічної літератури, методичних джерел у аспекті аксіологічної проблематики – для уточнення ключових дефініцій і формулювання концептуальних положень дослідження; систематизація й узагальнення передового педагогічного досвіду, нормативних документів, моделювання – для обґрунтування концепції формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки, виокремлення авторської змістово-функціональної моделі; *аналітичні* – історико-логічний пошук – для вивчення теоретичних основ проблеми дослідження; *емпіричні* – опитування, педагогічне спостереження, бесіда, тестування, анкетування, інтерв'ювання, ранжирування, дискусія, психолого-педагогічний тренінг, методики: а) Ш. Шварца; М. Рокича – для визначення початкового стану сформованості ціннісно-сміслової сфери майбутніх учителів природничих наук; б) методики К. Нобла «Вільні послідовні асоціації», «ЕЗОП», опитувальник «Домінуювальне ставлення до природи» С. Дерябо, М. Рокича у модифікації В. Каліти, «Натурафіл» В. Ясвіна, С. Деряби, М. Хроленко (у авторській модифікації для студентів – майбутніх учителів природничих наук), О. Набочука й ін. – для перевірки сформованості ключових компонентів авторської моделі; *метод педагогічного експерименту* (констатувальний, формувальний, контрольний) із подальшим аналізом та узагальненням результатів – для перевірки ефективності впроваджуваної змістово-функціональної моделі формування у майбутніх учителів природничих наук екологічних цінностей у виокремлених педагогічних умовах; психолого-педагогічний моніторинг на всіх етапах експерименту – для простеження динаміки сформованості екологічних цінностей особистості майбутнього фахівця-

природничника; *методи математичної статистики* – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; *графічні методи* – для графічного відображення результатів експериментального дослідження. Ефективність результатів експериментальної роботи оцінювали на основі порівняльного аналізу показників констатувального та контрольного етапів експерименту, статистичну вірогідність змін у рівнях визначали за допомогою методу факторного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *уперше визначено*, теоретично розроблено й експериментально перевірено педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук; *з'ясовано* роль і особливості застосування у межах авторських педагогічних умов *аксіологічного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, інтегративного* методологічних підходів; концептуалізовано поняття «*ціннісні орієнтації*», «*цінності*», «*антицінності*», «*екологічні цінності*», «*педагогічні умови*»;

- *уперше підкреслено*, що тема співвідношення цінностей і антицінностей у контексті подолання екологічної кризи пов'язана з феноменом екологічних цінностей; *виокремлено* критерії визначення рівня сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, організаційний) і відповідні їм показники; *теоретично обґрунтовано, розроблено, поетапно реалізовано й експериментально перевірено* змістово-функціональну модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук, що складається із цільового, змістового, діяльнісного та результатного блоків; *схарактеризовано* закономірності та принципи формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук; *розроблено* навчально-методичне забезпечення цілеспрямованого впливу на процес формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук;

- *уперше* встановлено психолого-педагогічні особливості формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук;

- *уточнено структуру формування екологічних цінностей*, що охоплює інтелектуальний, аксіологічний, поведінковий компоненти; *специфічну діяльність майбутнього вчителя природничих наук* із формування екологічних цінностей (інтелектуальну, освітню, творчу, практичну, волонтерсько-діялісну);

- *удосконалено методологічний інструментарій, структуру діагностування, психолого-педагогічний супровід* процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у ході реалізації *авторської* змістово-функціональної моделі;

- *набули подальшого розвитку*: теорія екоцентричного природорозуміння з її індивідуальним і соціальним вимірами; дидактичний підхід до організації цілісного освітнього процесу на аксіоснові; питання застосування інноваційних методів формування ціннісно-сміслової сфери майбутнього вчителя природничих наук; система підвищення якості освіти в умовах спеціально створеного аксіологічного середовища.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні й упровадженні у практику роботи закладів вищої освіти (ЗВО) авторського навчально-методичного

контенту, що охоплює діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук (сукупність методик, авторські анкети, тестові завдання, плани-конспекти, інтерв'ю, експериментально-діагностичні завдання тощо), а також навчально-методичний посібник «Практикум з питань формування екологічних цінностей у майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки», навчальний курс «Аксіопедагогіка» й авторський психолого-педагогічний тренінг «Забезпечення прийняття і трансляції професійних цінностей»; уведення до навчального плану спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (блок предметів за вибором студентів) дисципліни «Аксіологія», зміст якої передбачає формування цілісної системи екологічних цінностей і ціннісних орієнтацій; доведенні на основі виконаного аналізу освітніх програм підготовки фахівців зі спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти п'яти навчальних закладів (Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини, Мукачівський державний університет), що аксіологічний складник в освітніх програмах вищезазначених закладів представлено у незначному обсязі, а формування екологічних ціннісних компетентностей не є їхньою метою, що зумовило формування практичних рекомендацій щодо виокремлення аксіозмістових блоків дисциплін і подання алгоритму їхнього дієвого міжпредметного поєднання для підвищення ефективності набуття компетентностей, визначених ОПП (освітньо-професійною програмою) на основі результатного підходу.

Засадничі положення, інноваційні дослідницькі підходи й отримані результати дисертаційної роботи може бути використано під час організації професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук, зокрема в ході планування та проведення лекційних занять зі студентами, семінарів, курсів, тренінгів, ділових ігор, круглих столів, екскурсій, волонтерських заходів та інших сучасних форм аудиторної та позааудиторної роботи, для структуризації змісту освітніх програм, підготовки підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій та інших матеріалів. Матеріал дисертації може слугувати базисом для проведення теоретичних та експериментальних досліджень у галузі теорії й методики професійної освіти та професійного виховання.

Результати дисертації **впроваджено** в освітній процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ) (довідка № 07-10/744 від 28.09.2020 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1587 від 08.09.2020 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 845-33/03 від 17.09.2020 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 201/ 04 від 28.09.2020 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/24 від 04.03.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на наукових конференціях, форумах та семінарах різного рівня, а саме:

- *міжнародних*: II Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (м. Умань, 2017 р.), Міжнародній конференції «Проблеми сучасного підручника» (м. Київ, 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти» (м. Київ, 2019 р.), I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути» (м. Дніпро, 2020 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «TOPICAL ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE» (м. Софія, Болгарія, 2020 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «SCIENCE, SOCIETY, EDUCATION: TOPICAL ISSUES AND DEVELOPMENT PROSPECTS» (м. Харків, 2020 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «SCIENCE, SOCIETY, EDUCATION: TOPICAL ISSUES AND DEVELOPMENT PROSPECTS» (м. Харків, 2020 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «MODERN SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS» (Стокгольм, Швеція, 2020 р.);

- *усеукраїнських*: Усеукраїнській науково-практичній конференції «Європейський вимір українських освітніх реформ» (м. Київ, 2016 р.), Усеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток конкурентоспроможної особистості у межах сучасної освіти: реалії та перспективи» (м. Київ, 2017 р.), Звітній науково-практичній конференції Інституту педагогіки НАПН України «Зміст і технології шкільної освіти» (м. Київ, 2018 р.), Звітній науково-практичній конференції Інституту педагогіки НАПН України «Зміст і технології шкільної освіти» (м. Київ, 2019 р.), Усеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти: досвід та перспективи» (м. Умань, 2019 р.), II Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції: «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи» (м. Київ, 2020 р.).

Отримані результати та висновки дисертації обговорено на засіданнях кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи РДГУ, відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України та на науково-практичних семінарах, круглих столах, диспутах, конференціях різних рівнів у закладах вищої освіти, де проводили експериментальне дослідження.

Публікації. Основні і теоретичні положення та висновки дисертації відображено в 18 наукових публікаціях здобувача, серед них: 8 відображають основні результати дисертації (з них 1 розділ у колективній монографії; 3 публікації у зарубіжних періодичних виданнях); 6 – апробаційного характеру; 4 – додатково відображають результати дослідження (1 методичний посібник; 2 навчальних посібники; 1 розділ колективної монографії).

Особистий внесок автора у працях, написаних у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні ідей Програми з допрофесійної підготовки учнів 10–11 кл. (професії типу «людина – природа», «людина – техніка»), де автору належить змістова лінія розвитку ключових компетентностей старшокласників (0,7. д.а.);

навчально-методичного посібника «Обираємо професії типу «людина-природа», «людина-техніка», у якому автор описує професійне становлення особистості, мотиви вибору професії та типології професій, а також представляє профорієнтаційні методики різноаспектного вивчення особистості учня для його професійного самовизначення (0,8 д.а.); у колективній монографії «Соціально-професійна орієнтація учнів в умовах професійного навчання» автору належить ідея ціннісного наповнення процесу педагогічного спілкування (2 д. а.); у колективній монографії «Формування освітнього середовища профільної школи», у якій автор розглядає роль цінностей у формуванні освітнього середовища профільної школи (0,9 д.а.). У статті «Використання електронних мультимедійних підручників для реалізації навчально-виховного процесу в профільній школі» автору належить розробка змісту і структури, характеристика загальної концепції (0.5 д.а.). У публікації «Формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки: формувальний етап» автору належить розробка концепції та змістове наповнення роботи (0, 3 д.а.).

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел (189 найменувань, із них 40 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації складає 300 сторінок, із них основного тексту – 216 сторінок (9 друкованих аркушів). Робота містить 18 таблиць, 6 рисунків. Додатки представлено на 84 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження і його доцільність; оцінено стан вивчення наукової проблеми; представлено зв'язок роботи з науковими планами, програмами та темою; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи; аргументовано наукову новизну та практичне значення; подано відомості про експериментальну базу дисертації, апробацію та впровадження основних її результатів; описано дані про особистий внесок здобувача та його публікації, структуру й обсяг роботи.

У **першому розділі** «*Філософсько-теоретичні засади дослідження ціннісного складника процесу підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін*» розглянуто аксіологічні аспекти феномену «Людина – Природа», схарактеризовано його у філософсько-методологічному вимірі, з'ясовано освітнє значення співвідношення *ego-* й *екоцентричного* природорозуміння; сформовано поняттєво-категорійний апарат дослідження; концептуалізовано екологічні цінності як засадничі поняття професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук; проілюстровано сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук, зокрема *майбутніх учителів біології, хімії, природничих наук*, крізь призму порівняльного аналізу освітніх програм і виокремлення в їхній структурі аксіологічного складника або ж констатації про його відсутність; визначено аксіологічні (*цінності, антицінності, ціннісні орієнтації*), педагогічні (*освіта, компетентності, ціннісна освіта, професійна готовність*), концептуально-цільові (*екологічні цінності, екологічні ціннісні орієнтації, екоцентричне природорозуміння, екологічна свідомість*) категорії, а також обґрунтовано сутність

цінностей, антицінностей; ціннісних орієнтацій; ціннісної освіти; скласифіковано та систематизовано поняття «екологічні цінності».

На ґрунті узагальнення напрацювань із проблеми дисертації запропоновано авторські дефініції таких понять, як: «*цінності*» – складне, багатогранне особистісне утворення, певний життєвий еталон, що за умови інтеріоризації (смыслеабуття) уможливорює індивідуальне самозвершення та самовдосконалення майбутнього вчителя природничих наук на належному, усвідомленому рівні, а також сприяє суспільному поступу та прогресу; «*антицінності*» – мотив особистісного ставлення до світу, що постає на антилюдяності, антигуманізмі, аморальності, пов'язаний із нехтуванням навколишнім світом заради задоволення власних потреб і бажань, а також граничні форми вираження згубних для людини життєвих стратегій; «*ціннісні орієнтації*» – особистісне зіставлення себе із життєвою, морально-естетичною стратегією поведінки, що передбачає домінування певного набору цінностей, структурованих ієрархічно; «*екологічні цінності*» (стратифіковані на *цінності термінально-позиційні й інструментально-поведінкові*) – складне психічне утворення у свідомості особистості, яке внаслідок інтеріоризації є джерелом поведінкової мотивації та регулятором діяльності особистості й суспільства у контексті співвідношення «Людина – Природа»; «*ціннісна освіта*» – процес опанування та відтворення особистістю надбань аксіологічної теорії на основі навчання й виховання, перетворювальної діяльності, самовиховання і саморозвитку.

Шляхом осмислення положень етики життя, учення про ноосферу, етики Землі, глибинної екології, етики відповідальності, концепції спільносвіту й екофілософських учень і концепцій виокремлено принципові в контексті професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук екологічні цінності: 1) *цінність життя в усіх його виявах*, 2) *природа як самоцінність*, 3) *цінність гармонії з природою*, 4) *біоцентризм як відповідальність за світ живих істот*, 5) *здорове довкілля як цінність*, 6) *цінність якісного життя (в екологічному дискурсі)*, 7) *цінність екологічних знань*, 8) *екологічний імідж як цінність*, які потрактовано як джерело поведінкової мотивації та регулятор діяльності особистості й суспільства в сенсі співвідношення «Людина – Природа».

У другому розділі **«Педагогічне моделювання процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у контексті професійної підготовки»** схарактеризовано педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук, а саме – витлумачено останні як комплекс освітніх (навчально-виховних) заходів, які набувають реалізації в закладі вищої освіти у процесі професійної підготовки та спрямовані на формування системи професійних компетентностей, розвиток особистості студента у професійному й універсальному (гуманітарному) сенсах.

Емпірично-дослідницьким шляхом визначено й обґрунтовано (за результатами пілотного опитування вчителів із досвідом роботи в закладі середньої освіти не менше як 10 років, а також опитування науково-педагогічних працівників експертної групи шести вищеназваних закладів вищої освіти України) педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки. Перша педагогічна умова – *сформованість*

екоцентричного природорозуміння (на основі виховання його у майбутніх учителів) – відображає створення індивідуального освітнього маршруту як персонального шляху до екологічних цінностей, їхнього усвідомлення та прийняття. Це передбачає застосування запропонованих автором механізмів, а саме: 1) перцептивно-емоційного, що охоплює емоційне поцінування природних об'єктів (емоційний досвід у процесі взаємодії з об'єктами природи); 2) когнітивного, що полягає у здійсненні зацікавленої пізнавальної активності щодо природних об'єктів та екологічного дискурсу; 3) інтерактивного, що спроектований на організацію взаємодії студента з довкіллям з огляду на особливості його активності, готовність до комунікації в екологічному просторі.

Друга педагогічна умова – *усвідомлення екологічних цінностей* – ґрунтується на ціннісноцентрованій ідеї дослідження та детермінована розумінням цінностей як складних і багатогранних свідомісних утворень, що впорядковують дійсність, виступають духовними орієнтирами з огляду на співвіднесення з уявленнями про певні ідеали, бажане й нормативне. Завдяки впровадженню в освітній процес ЗВО вказаної умови екологічні цінності постають єдиним ціннісним блоком системи ціннісних орієнтацій особистості, мають багатовимірний характер, пов'язані з іншими цінностями людини, визначають її моральне піднесення, зорієнтовані на добро, а також підлягають засвоєнню в ході реалізації багатоманітних взаємин у системі *особистість – родина – заклад освіти – навколишній світ*.

Третя педагогічна умова – *внутрішнє прийняття та здатність до трансляції й реалізації екологічних цінностей в освітньо-професійній діяльності* – зумовлена організацією подієвого підходу із залученням у процес професійної підготовки технології здійснення певних подій (у ціннісному й екологічному контекстах). Для формулювання умови вважали засадничим те, що рівень прийняття певних цінностей підтверджує не лише детермінованість ними життєвої (зокрема професійної) діяльності особистості, але здатністю особистості транслювати засвоєні нею цінності. На основі значного теоретико-методичного матеріалу доведено, що впровадження цієї педагогічної умови уможливило формування такої компетентності, як здатність до трансляції та реалізації екологічних цінностей в освітньо-професійній діяльності.

Обґрунтовані педагогічні умови постали базисом побудови моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук (рис.1), що відображає психолого-педагогічні особливості та практичні шляхи формування екологічних цінностей таких учителів, а також складається з таких системних компонентів, як: цільовий, змістовий, діяльнісний, результатний.

Цільовий блок моделі передбачає «аксіологічну підготовку» вчителів природничих наук, що пов'язано з наявністю ціннісно-екологічного мислення, передумова якого – сформованість ціннісних орієнтацій на основі інтеріоризації і загальнолюдських, і професійних екологічних цінностей.

Змістовий блок охоплює характеристику особливостей змістового наповнення процесу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін на концептуально запропонованій аксіологічній платформі. Для цього в дослідженні використано низку аксіоорієнтованих дидактичних принципів, а саме:

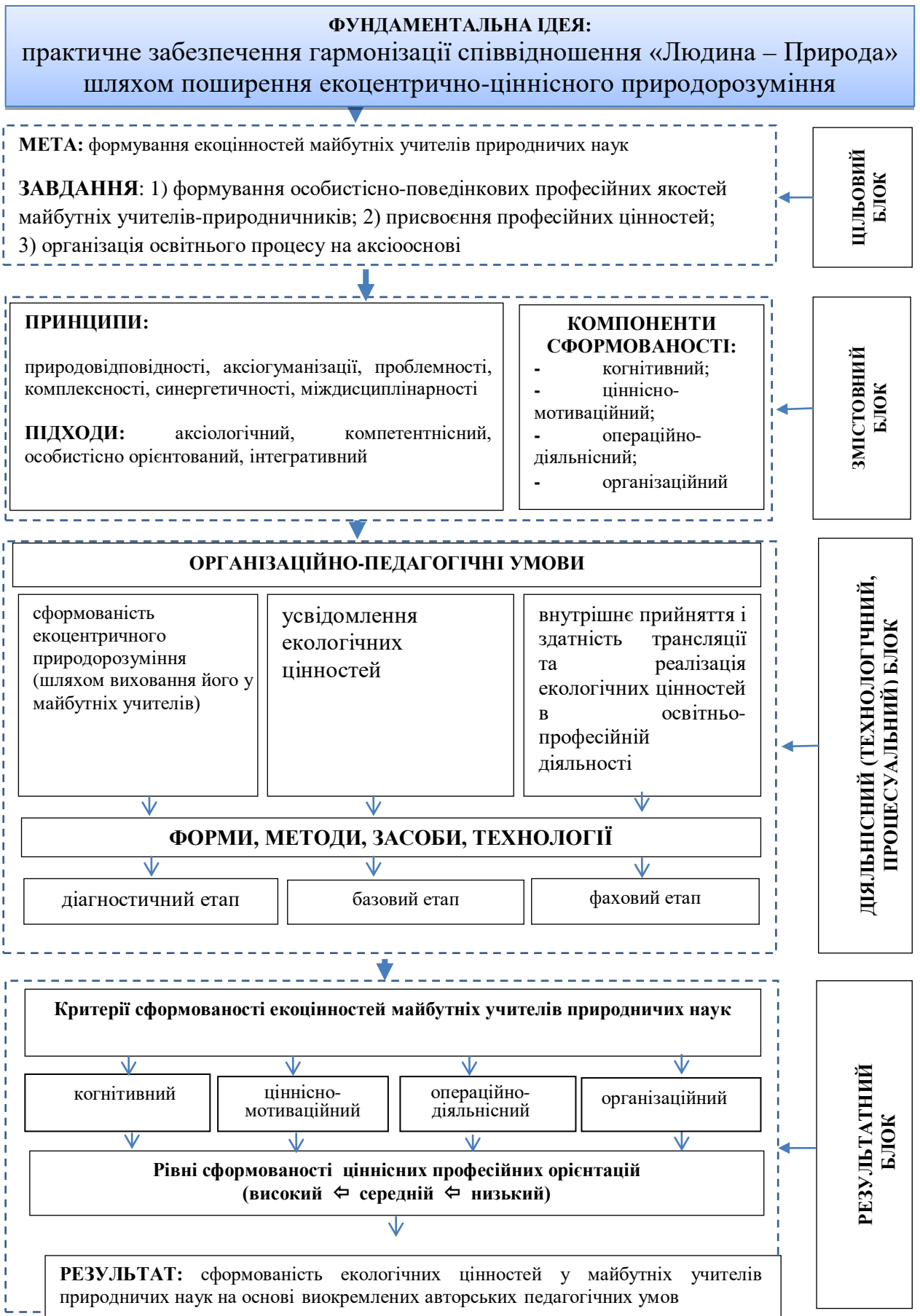

Рисунок 1. Змістово-функціональна модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук

природовідповідності, аксіогуманізації, проблемності, комплексності, синергетичності, міждисциплінарності. Предметний зміст реалізовували на основі впровадження в освітній процес аксіологічного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого й інтегративного методологічних підходів.

Діяльнісний блок спроектовували на концептуальне розроблення алгоритму діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін з виокремлення педагогічних умов формування екологічних цінностей і їхню технологічну імплементацію на рівні суб'єктів освітнього процесу, зокрема на базі НУШ.

Результатний блок припускає перевірку на ґрунті діагностування ефективності запропонованої змістово-функціональної моделі та визначає її теоретичний і практичний результати – ефективність застосування педагогічних умов у ході формування системи екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук. Блок містить критерії та показники, рівні сформованості екологічних цінностей і передбачає їхнє діагностування, оцінювання отриманих результатів дослідження і на цій основі (за потреби) – корекцію й окремих елементів моделі, й цілих її компонентів (блоків).

У третьому розділі **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов і змістово-функціональної моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук»** висвітлено зміст формувального експерименту; представлено впровадження педагогічних умов і розробленої моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки; проаналізовано результати експериментальної перевірки ефективності реалізації педагогічних умов і моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук

У дослідженні взяв участь розподілений за експериментальними та контрольними групами 341 студент 1–4 курсів бакалавріату (віковий діапазон – 17–21 рік) – спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) (останню запроваджено із 2018–2019 н.р.) і спеціальностей 014 Середня освіта (Біологія), 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини), 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини, хімія) – Рівненського державного гуманітарного університету та Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Констатувальний етап експерименту, що тривав упродовж 2017–2018 н.р., передбачав діагностування сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук за *когнітивним і ціннісно-смісловим* показниками. Результати факторного аналізу за когнітивним показником екологічних цінностей слугували підставою для констатації про труднощі опанування студентами понять «етичні цінності» й «естетичні сприймання» в семантичному полі «Екологічні знання», а також «екологічні настанови», «екологічні орієнтири» – в семантичному полі «Аксіологічні знання», тоді як за ціннісно-смісловим показником – понять «екологічне цілепокладання», «прогнозування наслідків ухвалених рішень», «креативна екологічна позиція», «креативність», «рефлексивність», «ухвалення екологічно доцільних рішень», «контроль дій», «управління діями», «екологічна позиція» тощо.

Завершальний зріз формувального експерименту, проведений після впровадження в освітній процес закладів вищої освіти розробленої програми

формування екологічних цінностей, полягав у аналізі *сформованості екологічних цінностей*, зокрема, на ґрунті результатів, отриманих за вербальною асоціативною методикою діагностування екологічних настанов людини «ЕЗОП» та опитувальника «Домінувальні настанови щодо природи» С. Деряби. За наведеними в табл. 1

Таблиця 1

**Розподіл студентів експериментальних і контрольних груп
за домінувальними настановами щодо природи
(у балах, за результатами факторного аналізу, завершальний зріз
формувань експерименту)**

Домінувальні настанови, рівень сформованості	Групи			
	Е1	Е2	К1	К2
1. Екологічні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.7216** .4566 -.3318**	.6892** .4913 -.3006**	.4315** .4008 .3892**	.4914** .5125 .4004**
2. Природоцентровані настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.6914** .5126* -.3219**	.6817** .4813 -.3002**	.4004** .3125 .2645**	.3912 .3596* .3319**
3. Мотиваційно-ціннісні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.7114* .4419 -.3328**	.7685* .4216 -.3621**	.5112* .3914 .3929**	.5220* .4328 .4201**
4. Аксиологічні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.7628* .5120* -.3219**	.7515* .5527* -.3522**	.5612* .3312* .4211**	.5523* .3408* .4201**
5. Естетичні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.6825** .4829* .2116	.7211** .5612* .2005	.4702** .3003* .3612	.4526** .3128* .3525
6. Когнітивні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.6721** .3518 .3349	.7108** .4612 .3644	.4323** .4008 .3825	.4001** .4923 .3912
7. Етичні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.6527** .3008 .3226*	.6624** .3216 .3729	.4211** .4005 .4221	.4512** .4128 .4515
8. Прагматичні настанови: - високий рівень, - середній рівень, - низький рівень	.6990** .4009 -.3242**	.7128** .4121 -.3015**	.4206** .4325 .4516**	.4312** .4566 .4727**

Умовні позначки:

* – результати значущі на рівні достовірності $p < 0,05$;

** – результати значущі на рівні достовірності $p < 0,01$.

результатами студентів експериментальних і контрольних груп постала очевидною сформованість у останніх здебільшого прагматичних, мотиваційно-ціннісних настанов, тобто зорієнтованість на досягнення такої мети, як піклування про довколишнє середовище, отримання естетичного задоволення від природи та мистецтва тощо.

У студентів контрольних груп простежено низький рівень розвитку екологічних, аксіологічних, природоцентрованих, когнітивних та етичних настанов, які експлікують сформованість екологічних цінностей, що увиразнює ефективність авторської програми формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність запропонованих педагогічних умов і моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі їх професійної підготовки. В емпіричному дослідженні гіпотези, які було висунуто на початку проведення експерименту, а саме те, що використання викладачем моделі формування екологічних цінностей, яка фасилітує становлення останніх, знайшли своє повне підтвердження.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено результати теоретико-методичного обґрунтування й експериментальної перевірки ефективності моделі та педагогічних умов формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук, що дає підстави для формулювання таких **висновків**.

1. У ході наукового пошуку з'ясовано освітнє значення й аксіологічні аспекти співвідношення «Людина – Природа» в контексті професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук. З огляду на результати міжнародних і національних досліджень розкрито зростання актуальності ощадливого та раціонального природокористування, потребу охорони природних ресурсів і максимального застосування *природозаощадливих технологій*. Констатовано, що *практична гармонізація* співвідношення «Людина – Природа» вимагає глибинних знань про природу, її закони, а до нагальних завдань сучасної науки й освіти належать промоція й утвердження екоцентричного типу природорозуміння, заснованого на проголошенні цінності природи.

Обґрунтовано, що реалізація вказаних завдань передбачає провідну роль учителів спеціальності «Природничі науки» як таких, що здатні не лише забезпечити розуміння природи та опанування екознань, а й сприяти усвідомленню учнями самоцінності природи, рівноцінності та рівнозначності природи, людини й суспільства.

2. Поняттєво-категорійний апарат дослідження екологічних цінностей в освітньому контексті охоплює три групи: 1) аксіологічних, 2) педагогічних, 3) концептуально-цільових понять. Серед останніх ключовими постають такі, як: «*цінності*» – складне, багатогранне особистісне утворення, певний життєвий еталон, що за умови інтеріоризації (смыслеабутия) уможливорює індивідуальне

самозвершення та самовдосконалення майбутнього вчителя природничих наук на належному, усвідомленому рівні, а також сприяє суспільному поступу та прогресу; *«антицицичності»* – мотив особистісного ставлення до світу, що постає на антилюдяності, антигуманізмі, аморальності, пов'язаний із нехтуванням навколишнім світом заради задоволення власних потреб і бажань, а також граничні форми вираження згубних для людини життєвих стратегій; *«ціннісні орієнтації»* – особистісне зіставлення себе із життєвою, морально-естетичною стратегією поведінки, що передбачає домінування певного набору цінностей, структурованих ієрархічно; *«екологічні цінності»* (стратифіковані на *цінності термінально-позиційні й інструментально-поведінкові*) – складне психічне утворення у свідомості особистості, яке внаслідок інтеріоризації є джерелом поведінкової мотивації та регулятором діяльності особистості й суспільства в контексті співвідношення «Людина – Природа». До групи педагогічних понять і категорій зарахували поняття *«ціннісна освіта»* з її тлумаченням як процесу опанування та відтворення особистістю надбань аксіологічної теорії на основі навчання й виховання, перетворювальної діяльності, самовиховання та саморозвитку.

3. Концептуалізація феномену екологічних цінностей як базового елементу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у поєднанні з напрацюваннями етики життя, учення про ноосферу, етики Землі, глибинної екології, етики відповідальності, концепції спільносвіту й екофілософських учень і концепцій уможливила виокремлення таких *екологічних цінностей*: 1) цінність життя в усіх його виявах; 2) природа як самоцінність; 3) цінність гармонії з природою; 4) біоцентризм як відповідальність за світ живих істот; 5) здорове довкілля як цінність; 6) цінність якісного життя (в екологічному дискурсі); 7) цінність екологічних знань; 8) екологічний імідж як цінність. Обґрунтовано розподіл екологічних цінностей на (1) термінально-позиційні та (2) інструментально-поведінкові.

4. Проекцією стратифікованих у дослідженні екологічних професійно значущих цінностей майбутніх учителів природничих наук обрано потенційно можливі та практично перспективні педагогічні умови їхнього формування в учителів відповідного профілю. Тому *«педагогічні умови»* потрактовано як комплекс освітніх (навчально-виховних) заходів, які набувають реалізації в закладі вищої освіти у процесі професійної підготовки та спрямовані на формування системи професійних компетентностей, розвиток особистості студента у професійному та універсальному (гуманітарному) сенсах. Педагогічні умови, необхідні для формування професійних компетентностей, розмежовано на два блоки: об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні педагогічні умови є сукупністю вимог до організації освітнього процесу, суб'єктивні педагогічні умови – умовами успішної навчальної діяльності, пов'язаними з особливостями розвитку студентів, їхніх особистісних якостей і вікової специфіки. На основі аналізу значного обсягу теоретико-наукових джерел і з огляду на результати експертного опитування сформульовано такі педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки, як: 1) сформованість екоцентричного природорозуміння (на основі виховання його у майбутніх учителів);

2) усвідомлення екологічних цінностей; 3) внутрішнє прийняття, здатність до трансляції та реалізації екологічних цінностей в освітньо-професійній діяльності.

5. Відповідно до завдань дисертації теоретично обґрунтовано та представлено змістово-функціональну педагогічну модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук, що складається із чотирьох змістових блоків – 1) цільового, 2) змістового, 3) діяльнісного (технологічного, процесуального), 4) результатного. Визначено, що цільовий блок змістово-функціональної педагогічної моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук передбачає досягнення такої основної цілі, як теоретична концептуалізація та практична інтерпретація педагогічних умов формування екоцінностей; змістовий блок – характеристику особливостей змістового наповнення процесу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін на концептуально виокремленій аксіологічній платформі; діяльнісний (технологічний, процесуальний) – концептуальне розроблення алгоритму діяльності майбутніх учителів природничих наук з виокремлення педагогічних умов формування екологічних цінностей і їхню технологічну імплементацію на рівні суб'єктів освітнього процесу, зокрема на базі НУШ; результатний блок – перевірка на основі діагностування ефективності авторської змістово-функціональної моделі та встановлення її теоретичного і практичного результату – ефективності застосування педагогічних умов формування системи екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук.

6. Експериментально перевірено ефективність запропонованих педагогічних умов і моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки. Оперуючи дібраними компонентами, критеріями, показниками та рівнями формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки, проведено констатувальний етап експерименту, результати якого слугували підставою для твердження про недостатність загального рівня сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів біології, хімії та природничих наук. На ґрунті отриманих у ході формувального експерименту показників доведено високий рівень сформованості потрактованих як результати освітнього процесу екологічних цінностей за сформульованими й обґрунтованими критеріями (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний та організаційний). Наголошено на пріоритеті практичної реалізації детермінованих передумов, що виступили підвалинами формувального етапу педагогічного експерименту щодо формування екологічних цінностей високого рівня та набули реалізації у межах розроблених автором курсів – дисципліни «Аксіологія», курсу «Аксіологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук» і аксіопедагогічного тренінгу. Як наслідок вивчення курсу «Аксіологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук» досягнуто засвоєння студентами спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти змісту ціннісної теорії, розуміння потреби практичного застосування теоретичних надбань аксіології, усвідомлення необхідності посилення уваги до проблем аксіологізації освіти у процесі природокористування та охорони природи, а

також розвитку аксіологічного потенціалу особистості й викладача, й учня.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації

1. Рогоза В. В. Методологія профорієнтаційної роботи в школі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2013. Вип. 39(4). С. 147–152. (Серія Педагогіка і психологія)
2. Рогоза В. В., Кохан О. В. Використання електронних мультимедійних підручників для реалізації навчально-виховного процесу в профільній школі. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць*. Київ: Пед. думка, 2014. Вип. 14. С. 625–634.
3. Rohoza V. Conceptualization of the phenomenon of ecological values as a basic notion for professional training of future natural sciences teachers. *Pedagogy and Psychology of Sport*. 2019. 5(1). P. 108–120. URL: <http://dx.doi.org/10.12775/PPS.2019.05.01.002>
4. Рогоза В. В., Пелех Ю. В. Формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки: формувальний етап. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького: зб. наук. праць*. Черкаси: ЧНУ, 2020. Вип. 3. С. 114–119.
5. Рогоза В. В. Педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки. *Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка»*. 2020. № 3 (103). С. 148–153.
6. Rogoza V. Development of ecological values of future teachers of natural sciences by changing the educational content. *Pedagogy and Psychology of Sport*. 2020. 6(1). P. 104–120. URL: <http://dx.doi.org/10.12775/PPS.2020.06.01.009>
<https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PPS/article/view/PPS.2020.06.01.009>
7. Rogoza V. Pedagogical conditions for the formation of eco-values of future teachers of natural sciences: a methodological approach. *Science Rise: Pedagogical Education*. 5 (38). 2020. P. 46–51. URL: http://journals.urau.ua/sr_edu/article/view/213390/213525
8. Рогоза В. В. Завдання шкільної психодіагностики // Формування освітнього середовища профільної школи: колективна монографія /Піддячий М. І., Васьківський М. В., Доротюк В. І., Левченко Н. Г., Туташинський В. І., Кохан О. В., Ассанов М. О., Рогоза В. В., Коляновська М. С., Чудакова В. П.; за ред. Піддячого М. І. Київ: Пед. думка, 2013. 200 с. С. 128-137.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Рогоза В. В. Екологічні цінності у контексті професійної підготовки учителів природничих наук. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6–7 лютого 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 3. С. 93–95.*
10. Рогоза В. В. Освітні перспективи переосмислення відношення «людина-

природа». *Topical issues of the development of modern science: materials of the 6th International scientific and practical conference* (February 12–14, 2020). Sofia: Publishing House «ACCENT», 2020. P. 805–815, 1018 p.

11. Рогоза В. В. Освітні наслідки переосмислення відношення «людина – природа». *Science, society, education: topical issues and development prospects: materials of the 4th International scientific and practical conference* (march 16–17, 2020). Kharkiv: SPC «Sci-conf.com.ua», 2020. P. 305–310.

12. Рогоза В. В. Ціннісна освіта і перспектива гармонізації відношення «людина – природа». *Modern science: problems and innovations: materials of the 4th International scientific and practical conference* (june 28–30, 2020). Stockholm: SSPG Publish, 2020. P. 246–252.

13. Рогоза В. В. Концепт антицінностей як елемент теоретичної основи аксіологізації професійної підготовки. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії: матеріали ХХІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (31 серпня 2020). URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/5841>

14. Рогоза В. В. Педагогічні умови формування екоцінностей у майбутніх учителів природничих наук: реалізація і діагностика. *Theory, science and practice: materials of the III th International scientific and practical conference* (October 05–08, 2020). Tokyo, 2020. P. 281–286. 450 p. URL: file:///C:/Users/Artem/Downloads/III-Conference-05-08-Tokyo-Japan-book.pdf

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

15. Рогоза В. В. Практикум з питань формування екологічних цінностей у майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки: методичний посібник. Рівне: Волинські обереги, 2020. 184 с.

16. Обираємо професії типу «людина-людина», «людина-знакова система», «людина-художній образ»: навчальний посібник / Доротюк В. І., Левченко Ф. Г., Рогоза В. В., Доротюк О. Г., Піддячий М. І., Чудакова В. П., Васьківський М. В. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 112 с.

17. Обираємо професії типу «людина-природа», «людина-техніка»: навчальний посібник / Доротюк В. І., Левченко Ф. Г., Рогоза В. В., Доротюк О. Г., Піддячий М. І., Чудакова В. П., Васьківський М. В. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 112 с.

18. Рогоза В. В. Специфіка особливостей педагогічного спілкування в процесі соціально-професійної орієнтації учнів // Соціально-професійна орієнтація учнів в умовах профільного навчання: [колективна монографія] / Доротюк В.І., Піддячий М.І., Левченко Ф.Г., Рогоза В.В., Васьківський М.В., Доротюк О.Г. - К. : Педагогічна думка, 2015. 338 с. С. 170-205.

АНОТАЦІЇ

Рогоза В. В. Педагогічні умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2021.

У дисертації обґрунтовано особливості процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук у межах концептуально виокремлених педагогічних умов; зміст і специфіку процесу професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук на аксіоснові. Обґрунтовано й експериментально перевірено сукупність педагогічних умов формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук і розроблено модель такого процесу.

Схарактеризовано сутність і висвітлено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук. За результатами дослідження встановлено ефективність педагогічних умов і розробленої моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів природничих наук. Достовірність результатів експериментального дослідження перевірено за допомогою методу факторного аналізу.

Ключові слова: цінності, екологічні цінності, майбутні вчителі природничих наук, професійна підготовка, педагогічні умови, модель.

Рогоза В. В. Педагогические условия формирования экологических ценностей будущих учителей естественных наук в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Ровенский государственный гуманитарный университет. Ривне, 2021.

В диссертации обоснованы особенности процесса формирования экологических ценностей будущих учителей естественных наук в рамках концептуально выделенных педагогических условий; содержание и специфику процесса профессиональной подготовки будущих учителей естественных наук на аксиоснове. Обоснована и экспериментально проверена совокупность педагогических условий формирования экологических ценностей будущих учителей естественных наук и разработана модель такого процесса.

Охарактеризована сущность и освещены компоненты, критерии, показатели и уровни сформированности экологических ценностей будущих учителей естественных наук. По результатам исследования установлена эффективность педагогических условий и разработанной модели формирования экологических ценностей будущих учителей естественных наук. Достоверность результатов экспериментального исследования проверена с помощью метода факторного анализа.

Ключевые слова: ценности, экологические ценности, будущие учителя естественных наук, профессиональная подготовка, педагогические условия, модель.

Rohoza V. V. Pedagogical conditions for the development of ecological values among future teachers of natural sciences in the process of professional training. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education – Rivne State University of Humanities, Rivne, 2021.

The dissertation has investigated the development of ecological values among future teachers of natural sciences in the process of professional training on methodological, theoretical and practical levels.

As a result of the research, the paper has clarified the educational significance and axiological aspects of the relationship “Human being – Nature” in the context of professional training of future natural sciences teachers. Taking into account the results of international and national research, the dissertation shows the growth of the relevance of economical and rational use of nature, the need to protect natural resources and the need for the maximum use of *environmentally friendly technologies*. At the same time, the research states that the *practical harmonization* of the relationship “Human being – Nature” requires in-depth knowledge of nature and its laws, and the urgent tasks of modern science and education include the promotion and establishment of the eco-centric type of understanding nature based on the proclamation of nature’s value.

The paper substantiates that the implementation of these tasks involves a leading role of teachers in specialty “Natural Sciences”, as they can not only provide understanding of nature and mastery of environmental knowledge, but also promote students’ awareness of nature, equality and equivalence of nature, human beings and society. The dissertation pays attention to the conceptual and categorical apparatus of the research of ecological values in the educational context, which includes three groups of concepts: 1) axiological aspect; 2) pedagogical aspect; 3) conceptual-target aspect. In analyzing a group of pedagogical concepts and categories, the main focus is on the concept of “value education”, which is determined as the process of mastering and reproducing the achievements of axiological theory as a result of teaching and education, transformative activities, self-education and self-development. The paper has conceptualized the phenomenon of ecological values as a basic element of professional training of future natural sciences teachers. Combination of the developments of the ethics of life, doctrine of the noosphere, ethics of the Earth, deep ecology, ethics of responsibility, concept of the common world, and eco-philosophical teachings and ideas allowed distinguishing the following environmental values: 1) the value of life in all its manifestations; 2) self-worth of nature; 3) the value of harmony with nature; 4) biocentrism as a responsibility for the world of living beings; 5) a healthy environment as a value; 6) the value of quality of life (in ecological discourse); 7) the value of environmental knowledge; 8) ecological image as a value. Ecological values can be reasonably divided into (1) values of terminal-positional nature and (2) values of instrumental-behavioral nature.

The research has characterized pedagogical conditions of the process of ecological values development among future natural sciences teachers. These include: 1) the formation of eco-centric understanding of nature (through the education of future teachers); 2) awareness of environmental values; 3) internal acceptance and ability to transfer and implement environmental values in educational and professional activities.

In accordance with the stated tasks, the paper theoretically substantiates and presents the pedagogical model of ecological values development among future natural sciences teachers. The effectiveness of the proposed pedagogical conditions and models of ecological values development among future teachers of natural sciences in the process of professional training has been experimentally checked. The established indicators have proved the high development level of the above-described environmental values, which were considered as the results of the educational process, according to the formulated and substantiated criteria (cognitive, value-motivational, operational-activity and organizational).

Key words: values, ecological values, future teachers of natural sciences, professional training, pedagogical conditions, model.